

<...>

3. Здобуття повної загальної середньої освіти у навчальних закладах незалежно від підпорядкування, типів і форм власності має відповідати вимогам Державного стандарту загальної середньої освіти.

<...>

Стаття 17. Виховний процес у загальноосвітніх навчальних закладах

1. Виховання учнів (вихованців) у загальноосвітніх навчальних закладах здійснюється в процесі урочної, позаурочної та позашкільної роботи з ними.

Цілі виховного процесу в загальноосвітніх навчальних закладах визначаються на основі принципів, закладених у Конституції України, законах та інших нормативно-правових актах України.

2. У загальноосвітніх навчальних закладах забороняється утворення і діяльність організаційних структур політичних партій, а також релігійних організацій і воєнізованих формувань.

3. *Примусове залучення учнів (вихованців) загальноосвітніх навчальних закладів до вступу в будь-які об'єднання громадян, релігійні організації і воєнізовані формування забороняється.*

м. Київ, 13 травня 1999 року

ЗАКОН УКРАЇНИ ПРО ПОЗАШКІЛЬНУ ОСВІТУ (витяг)

Стаття 9. Основні засади державної політики у сфері позашкільної освіти

1. Державна політика у сфері позашкільної освіти здійснюється на принципах:

доступності позашкільної освіти громадянам України незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак;

<...>

науковості, світського характеру освіти;

м. Київ, 22 червня 2000 року

2

Бачення проблеми державниками, освітянами та науковцями

Галковська Т.

ДУМКИ МІНІСТРА ОСВІТИ УКРАЇНИ Й ПЕДАГОГІВ ПРО ВИКЛАДАННЯ ЕТИКИ

Президент країни Віктор Ющенко поставив своїм Розпорядженням перед Міністерством освіти і науки завдання розробити й ввести з 1 вересня в школах курс «Етика віри». Що спонукало його до цього, сказати важко. Однак своєю заявою він дав поштовх новому виткові дискусій щодо релігійного виховання школярів, які ведуться ось уже кілька років.

Особливу різногосицю викликала одна з робочих назв цього курсу — «Християнська етика». Про його розробку й впровадження в шкільну програму говорилося наприкінці червня на Круглому столі в Міністерстві освіти і науки. І хоч Президент пояснив свою позицію, сказавши, що «мова йде про Бога, віру в тій чи іншій формі: не ставиться за мету одностороннє висвітлення цього питання. Варто взяти загальні підходи всіх церков», більшість дискутуючих чомусь впевнені, що дітям намагатимуться прищепити релігійність, до того ж ще й християнську.

— Ніхто не говорить про «Християнську етику», — стверджує міністр освіти й науки Станіслав Ніколасенко. — На території України живуть представники найрізноманітніших релігій: і християни, і мусульмани, й іудеї. Досить багато й атеїстів. От я не вірую, то що — мене зможуть змусити вивчати тонкощі релігійних обрядів? Найближчим часом ми розробимо курс під умовною назвою «Етика релігій», заснований на традиціях духовності, моралі та моральності, враховуючи при цьому вимоги всіх релігій, представлених у країні. Думаю, що ми встигнемо це зробити до початку навчального року. Тим більше, що досвід і деякий доробок вже є: розроблено курс «Етики» для 5—6 класів, є експериментальні програми й підручники. Це буде не доктринерський

курс, а пізнавальний, освітній і розвиваючий. Звичайно, надрукувати для всіх підручники ми навряд чи встигнемо, але рекомендації для вчителів, методичні посібники й програми — напевне.

— Тобто діти вивчатимуть два предмети: звичайну етику й етику релігій?

— Я так пропоную. До того ж, перший буде основним предметом, а другий — вивчатися факультативно, за бажанням учня і його батьків. Викладатимуть «Етику віри» звичайно ж шкільні вчителі: закон про загальну середню освіту забороняє викладати не педагогам.

— Але ж відродити духовність, ціннісні орієнтири, мораль у суспільстві за допомогою одного, навіть найкращого шкільного предмета, неможливо.

— Уже створюється концепція виховної роботи. Сьогодні головна проблема в тому, що дитина залишилася без належної уваги дорослих. Система позашкільних установ практично зруйнована, а батьки часто не готові до виховання дитини, не знають, як це треба робити, не знайомі з віковими й психологічними особливостями дітей. Передусім це стосується неповних і неблагополучних родин.

— Раніше велику допомогу у вихованні дитини подавала релігія.

— Я переконаний, що це повинно відбуватися через такі форми, як недільні школи. Вони сьогодні працюють, до того ж без будь-якої реєстрації в органах освіти.

Спроби ввести в школах предмет, що дає дітям уявлення про релігію — невід’ємну частину будь-якої національної культури, — робилися вже давно. І хоча на державному рівні вони «гальмувалися» на рівні керівництва МОН, у ряді шкіл і навіть цілих регіонів (наприклад, у Західній Україні) такі уроки вже проводяться: розроблено відповідні програми, підручники, методичні посібники. В Українському коледжі ім. В.Сухомлинського уроки етики введено до розкладу з першого класу, а програма предмета й хрестоматія, розроблені колективом учителів, проходять апробацію в рамках всеукраїнського експерименту. Ось що говорить директор коледжу В. Хайруліна: «Виховати в дітей високі моральні якості, патріотичну й громадянську свідомість, ціннісні орієнтири, що ведуть людину по шляху пізнання істини, добра, краси, неможливо без вивчення в школах предметів етико-морального спрямування. Розроблена нашими вчителями програма «Етика: духовні основи» — це спроба в рамках шкільного курсу на основі вітчизняних духовних традицій пробудити інтерес учнів до питань, пов’язаних з етикою й мораллю, показати необхідність і важливість розвитку духовної

сфери людини, допомогти дітям у визначенні власної життєвої позиції. У нас передбачені найрізноманітніші форми занять: уроки-екскурсії, уроки-подорожі, уроки «відвертих думок», а також семінари, дебати, конференції й інші, які допомагають застосовувати набуті знання й формувати інтерес до пошуку істини, сприяють кращому осмисленню явищ і подій, що відбуваються в сучасному світі. Звичайно, до програми включено теми однозначно релігійні. Наприклад, «Православна духовна традиція — тисячолітня традиція нашого народу», «Людина — образ і подоба Божа», «Покаяння як духовне відродження, як визволення душі з полону гріха» та інші. Але головна проблема полягає в тому, що програма коледжу — авторська, і це визнають її творці. А отже, ефективно працювати за нею зможуть далеко не всі, лише ті, хто здатен розповісти дітям про основи християнства, не втративши при цьому світський характер предмета».

Можливо, що саме з цієї причини міністерство й не взяло програму коледжу за основу для створення державної програми «Етики віри», намагаючись розробити більш універсальний курс. Проте, незважаючи на цілком однозначну позицію МОН (толерантність і світський характер предмета) і наявний досвід викладання такої етики, варіанта програми, який би задовольняв усіх, поки що ніхто не запропонував. Оскільки пристрасті (головним чином, політичні) продовжують кипіти, а часу відведено вкрай мало, чого чекати «на виході», невідомо. Особливо, якщо врахувати, що **ідею Віктора Андрійовича активно підтримали поки лише священники.**

— Президент розуміє, наскільки це актуально й важливо, — вважає голова православного педагогічного товариства Анатолій Затовський. — Ми прожили 70 років в атеїстичному суспільстві, і той духовний вакуум, що був створений, сьогодні заповнюється чим завгодно і як завгодно. Люди забули про свої духовні національні традиції, починають оглядатися на Захід у пошуках еталонів суспільного і духовного життя, але не завжди до нас доходять кращі зразки.

Узагалі, мені незрозумілий страх перед «Етикою віри». У Західній Україні вже десять років викладають «Основи християнської етики» — дотепер ніяких проблем не виникало. Якщо взяти закордонний досвід, то, скажімо, у Литві викладають взагалі три курси етики. Більшість там католики — вони вивчають «Основи християнської етики» з невеликим ухилом у католицизм. Православне населення вивчає «Основи християнської моральності» на основі православних традицій. А невеликий відсоток атеїстів або тих, хто не визначився, вивчає просто курс етики.

Необґрунтований страх перед релігійним вихованням дітей і можливими при цьому перекосами існує в багатьох. Зокрема серед противників такого поспішного введення в шкільну програму етики на основі християнської віри є представники інших релігій. Ось, приміром, як було прокоментовано повідомлення на сайті кримської молоді (під девізом «В ім'я Аллаха, Милостивого, Милосердного): «Дивно вже те, що Президент так легко розв'язав саме питання про допустимість таких предметів у шкільній програмі — церква в Україні, зрештою, залишається відділеною від держави. Саме з цієї причини, втім, уже давно, запропоновано розумний компроміс — «історію релігій». Ющенко, однак, пропонує вивчати «етику віри»: зміст запропонованого терміну дуже туманний, і за бажання від учня можна вимагати наявності віри апіорі. Бентежить і уточнення щодо «підходів усіх церков», адже церкви — це суто християнське явище, їх немає ні в представників інших релігій (але ж кримські татари — мусульмани), ні, тим більше, в атеїстів і агностиків».

Ще емоційніші відвідувачі форумів різних сайтів, серед яких учні старших класів, студенти, батьки. Людей водночас турбує як прихід у школу церковників з неминучим у такому разі нав'язуванням релігійного світогляду, так і викладання християнської етики некомпетентними й неграмотними вчителями. «Ідея гарна, — говориться в одному з таких виступів, — тільки погано, що вести такий предмет будуть малограмотні вчителі молодших класів — щоб узяти більше годин». «Не всі діти — християни, це правда, — зазначається в іншому. — Тому людина, яка вестиме цей предмет, не повинна бути випадковою і утовкмачувати дітям, що от ця релігія хороша, а хто не вірить, той не вартий поваги, бо ж є еретик». «Сумніваюся, що звичайний шкільний учитель справиться. Ми наражаємося на зовсім зворотний ефект. Саме це й лякає...»

Чимало заперечень висловлюють самі педагоги. «На мій погляд, сьогодні ми ще не готові до введення в школах курсу християнської етики, — вважає завідувач лабораторії порівняльної педагогіки Інституту педагогіки АПН України Наталія Лавриченко. — Це ясно було продемонстровано під час обговорення питання на круглому столі в МОН. У вустах кліриків педагогічна дискусія відразу звелася до з'ясування представниками різних конфесій того, яка з них зробила більший внесок в українську культуру. Де гарантія, що не відбудеться ретрансляції цього хронічного протистояння на шкільну освіту й молодіжне середовище в цілому? Адже навіть за умови, що предмет викладатимуть світські вчителі, вони можуть бути явними або неявними

прихильниками певних релігій і конфесій. До того ж, є дані, що 40% населення країни не відносять себе до жодної з існуючих конфесій. Чи потрібен дітям із таких родин курс саме «Християнської етики»? Або, може, їм усе ж доцільніше запропонувати вивчати світську етику й навчальні предмети з релігієзнавства? Останні можуть знайомити учнів зі світовими релігіями, передусім як з культурним надбанням людства, розкривати їм сутність і ціннісні основи різних віровчень — способів пізнання людського існування в минулому й сьогодні.

Такий підхід до морально-релігійного навчання й виховання, на мій погляд, сучасніший і відповідає європейським тенденціям. (Досить показовий той факт, що з проекту конституції ЄС свідомо вилучили тезу про те, що європейська культура й духовність ґрунтуються на християнстві). В Англії, наприклад, учні можуть вибирати між релігією, марксизмом та іншими філософськими вченнями. У Німеччині релігійні курси хоч і належать до традиційних шкільних дисциплін, діти мають можливість вибирати між ними й курсом світської етики. У Франції навчальні курси, пов'язані з релігійною освітою й вихованням, належать, як і в інших європейських країнах, до блоку наук про життя. Вони передбачають знайомство зі світовими релігіями, що визначили й далі визначають основи духовного життя багатьох мільйонів людей протягом століть. Вивчаючи такий предмет, як історія, французькі школярі знайомляться з Біблією як з першоджерелом, що найкраще допомагає пізнати історію єврейського народу, зрозуміти історичні джерела іудейської та християнської релігій. На думку французьких учителів, без знайомства з Біблією учням важко орієнтуватися в історико-культурних пам'ятках минулого — живописі, архітектурі, літературі й ін. Є країни, де викладання ортодоксального православного віросповідання в школах є обов'язковим, як, наприклад, у Греції або Ірландії, де католицька церква бере участь в управлінні 80% початкових і середніх шкіл. Але тут треба враховувати глибину історико-культурних традицій у цих суспільствах, а не намагатися механічно копіювати чужий досвід.

Витяг із статті «Закон Божий – у храм знань»
з газети «Дзеркало тижня».